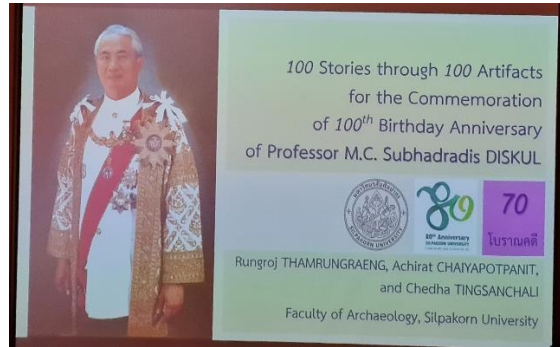


โบราณวัตถุสถานสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและการอนุรักษ์

กานดารัตน์ วงศ์สุวรรณ



เนื่องในวาระครบรอบ 100 ปีประสูติกาล ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทราวดี ดิศกุล จึงเป็นโอกาสเหมาะสมที่ได้รวบรวมองค์ความรู้จากหนึ่งในผลงานการศึกษาค้นคว้าและข้อคิดเห็นด้านงานอนุรักษ์ โดยศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทราวดี ดิศกุล จากบทความ “โบราณวัตถุสถานสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและการอนุรักษ์” นิตยสารศิลปวัฒนธรรม เมื่อกันยายน 2528 และจากหัวข้อเสวนา East meets West โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อชิรัชญ์ ไชยพจน์พานิช มหาวิทยาลัยศิลปากร ในงานเสวนา Art and Culture in Asia วันที่ 5 สิงหาคม 2566 ได้กล่าวไว้มีใจความโดยสรุปดังนี้



การแบ่งรูปแบบศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ออกเป็น 5 แบบย่อย ได้แก่

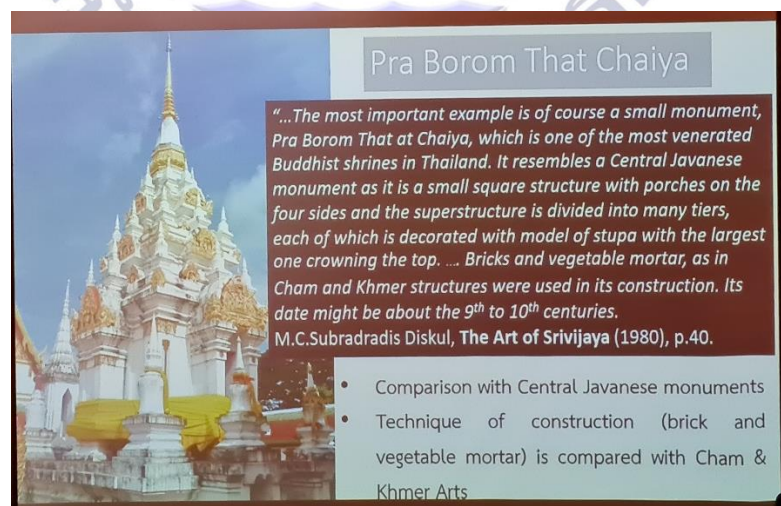
1. โบราณวัตถุเริ่มต้นที่ค้นพบในประเทศไทย (ราวพุทธศตวรรษที่ 6-11) อาทิเช่น ตะเกียงโรมันสำริด พบที่ตำบลพงตึก อำเภอกำมะนา จังหวัดกาญจนบุรี พระพุทธรูปอินเดียแบบศิลปะอมราวดี พุทธศตวรรษที่ 7-9 แบบคุปตะ พุทธศตวรรษที่ 9-11 แบบหลังคุปตะ พุทธศตวรรษที่ 11-13 และแบบปาละ พุทธศตวรรษที่ 14-17

2. ศิลปะทวารวดี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16) ทางภาคกลางของประเทศไทย ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียสมัยคุปตะและหลังคุปตะ แบ่งประติมากรรมออกเป็น 3 แบบ คือ แบบแรก ราวพุทธศตวรรษที่ 12 มีอิทธิพลศิลปะอินเดีย แบบกลาง (ราวพุทธศตวรรษที่ 13-15) มีอิทธิพลศิลปะพื้นเมืองเข้ามาแทนที่ และแบบหลัง (ราวพุทธศตวรรษที่ 16) มีอิทธิพลของศิลปะขอมเข้ามาปะปน

3. เทวรูปปูนเก่าในประเทศไทย (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-14) พบศิวิลิ่งค์ เทวรูปพระนารายณ์ ทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และที่เมืองศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะราชวงศ์ปัลลวะทางทิศใต้ของอินเดียในสมัยหลังคุปตะ (ราวพุทธศตวรรษที่ 12)



4. ศิลปะแบบศรีวิชัย (ราวพุทธศตวรรษที่ 13-18) เจริญขึ้นทางภาคใต้ ชาวศรีวิชัยนับถือพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ด้วยเหตุนี้ประติมากรรมส่วนใหญ่จึงเป็นรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร อาณาจักรนี้เป็นศูนย์กลางการค้าระหว่างประเทศอินเดียและจีน พบเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง (พุทธศตวรรษที่ 12-15) เป็นจำนวนมากทางฝั่งทะเลตะวันออกและตะวันตกของประเทศไทย มีอิทธิพลศิลปะต่างๆปะปน เช่น ศิลปะอินเดียใต้ คุปตะ หลังคุปตะ ปาละ ชวากลาง (ราวพุทธศตวรรษที่ 13-15) และศิลปะจามบนฝั่งทะเลเวียดนาม (ราวพุทธศตวรรษที่ 15)



5. ศิลปะลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-19) ควรเรียกศิลปะขอมหรือเขมรในประเทศไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่ายังมีลักษณะที่แตกต่างจากศิลปะขอมที่ค้นพบในประเทศกัมพูชา ศิลปะลพบุรี มีวัดอุทยานทั้งใน

พุทธศาสนาลัทธิเถรวาท มหายาน และศาสนาพราหมณ์ ประติมากรรมทั้งที่สลักจากศิลาและหล่อสำริด ศาสนสถานก่อด้วยศิลา ทราญ แลง และอิฐ กำหนดโดยนักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสได้อายุตามศิลปะขอมในกัมพูชา ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12-18

ส่วนศิลปะในประเทศไทยเมื่อชนชาติไทยเข้ามาปกครองประเทศแล้ว กำหนดแบ่งออกได้เป็น 5 แบบ คือ

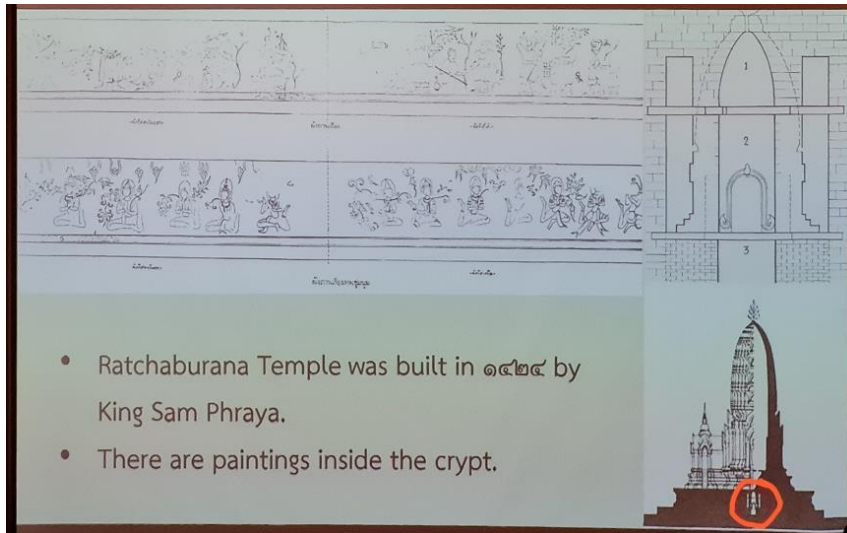
6. ศิลปะเชียงแสนหรือล้านนา (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 หรือ 18 ถึงพุทธศตวรรษที่ 23) เจริญขึ้นทางเหนือของประเทศไทย แบ่งได้ 2 แบบคือ 1) **แบบรุ่นแรก** (ราวพุทธศตวรรษที่ 16 หรือ 18 ถึง 19) กำหนดอายุตามรูปแบบศิลปะของพระพุทธรูปซึ่งคล้ายกับแบบปาละทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ 14-17) 2) **แบบรุ่นหลัง** ศิลปะเชียงแสนรุ่นหลัง หรือเชียงใหม่ กำหนดอายุได้แน่นอนจากจารึกอิทธิพลศิลปะสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ 19-20) เข้ามาผสมแล้ว บางครั้งมีอิทธิพลศิลปะทริภุญไชยเข้ามาปะปนบ้าง

7. ศิลปะสุโขทัย (ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20) ถือกันว่าเป็นศิลปะที่งดงามที่สุดของไทย พระพุทธรูปมีลักษณะสะอาดสะอ้าน อาจมีอิทธิพลของพระพุทธรูปทางภาคใต้ของอินเดีย พุทธศตวรรษที่ 16-18 เข้ามาปะปนบ้าง พระพุทธรูปลีลาเป็นที่นิยมมาก เจริญสูงสุดราวปลายพุทธศตวรรษที่ 19 คิดค้นโดยช่างสุโขทัย คงได้เค้ามาจากปางเสด็จลงจากดาวดึงส์ ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากศิลปะลังกาหรือศิลปะพม่า สถาปัตยกรรมที่เป็นแบบไทยแท้คือเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ เครื่องสังคโลก อาจได้รับอิทธิพลจากช่างจีนและขอม ได้ผลิตเป็นสินค้าส่งออกไปขายที่ประเทศอินโดนีเซีย ญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ เกาะบอร์เนียว อาจเลิกผลิตในราวปลายพุทธศตวรรษที่ 21 เนื่องจากสงครามระหว่างไทยกับพม่า พบประติมากรรมที่ทำด้วยดินเผาและปูนปั้น อิทธิพลศิลปะลังกา พม่า จีน และขอม

8. ศิลปะอู่ทอง (ราวพุทธศตวรรษที่ 17-20) แบ่งได้เป็น 3 แบบ คือ แบบแรก เป็นศิลปะทวารวดีผสมลพบุรีหรือเขมร (ราวพุทธศตวรรษที่ 17-18) แบบที่ 2 อิทธิพลของศิลปะลพบุรีหรือเขมรมากขึ้น (ราวพุทธศตวรรษที่ 18-19) แบบที่ 3 มีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยเข้ามาปะปน (ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20) สำหรับสถาปัตยกรรมมักยกตัวอย่างเจดีย์วัดพระบรมธาตุจังหวัดชัยนาท ซึ่งมีลักษณะแบบศรีวิชัยผสมสุโขทัย นอกนั้นมีปราสาทองค์ใหญ่ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี ซึ่งมีอยู่มามากและลวดลายปูนปั้นที่ประดับส่วนล่างขององค์ปราสาทสูงชันมาก อาจเป็นต้นเค้าของพระปราสาทในสมัยอยุธยา

9. ศิลปะอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 20-23) แบ่งออกได้เป็น 4 สมัย คือ

1) สมัยที่ 1 อายุราว 100 ปีในพุทธศตวรรษที่ 20 เลียนแบบศิลปะขอมหรือลพบุรีและอู่ทองสมัยที่ 2 และ 3 ในพ.ศ.1974 เจ้าสามพระยาเสด็จตีเมืองพระนครของกัมพูชาได้ อิทธิพลศิลปะขอมยิ่งมากขึ้น เริ่มค้นพบจิตรกรรมฝาผนังและเครื่องอาภรณ์เพชรนิลจินดาในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ ซึ่งเริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ.

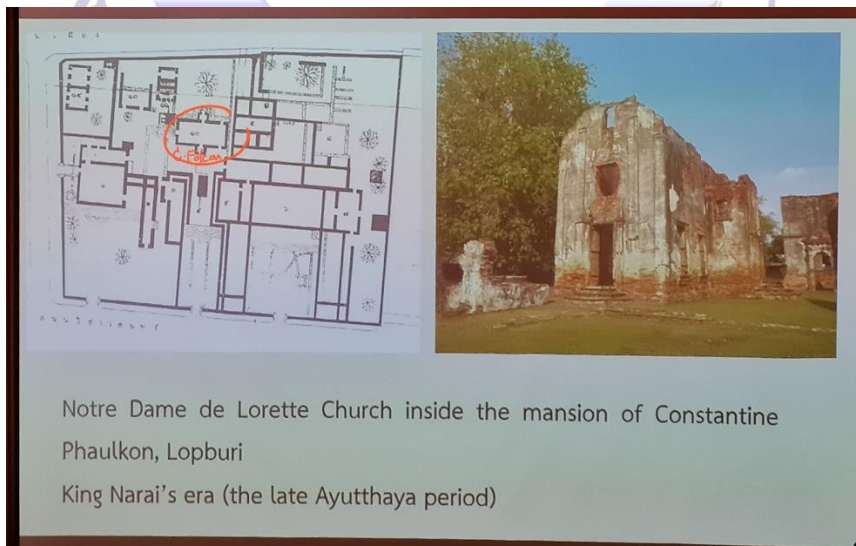


- Ratchaburana Temple was built in ๑๔๒๔ by King Sam Phraya.
- There are paintings inside the crypt.

จิตรกรรมฝาผนังภายในกรุพระปรางค์วัดราชบูรณะ [1]

2) สมัยที่ 2 อายุร่วม 200 ปี ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 มีอิทธิพลศิลปะสุโขทัยมากขึ้น เพราะสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จขึ้นไปครองเมืองพิษณุโลก

3) สมัยที่ 3 อายุร่วม 50 ปี ในปลายพุทธศตวรรษที่ 22 – ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 สมเด็จพระเจ้าปราสาททองเสด็จไปปราบกัมพูชาได้อีก ด้วยเหตุนี้ศิลปะขอมจึงเป็นที่นิยมใหม่ ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ต้นพุทธศตวรรษที่ 23 มีการติดต่อกับฝรั่ง อิทธิพลศิลปะตะวันตกจึงปรากฏขึ้น

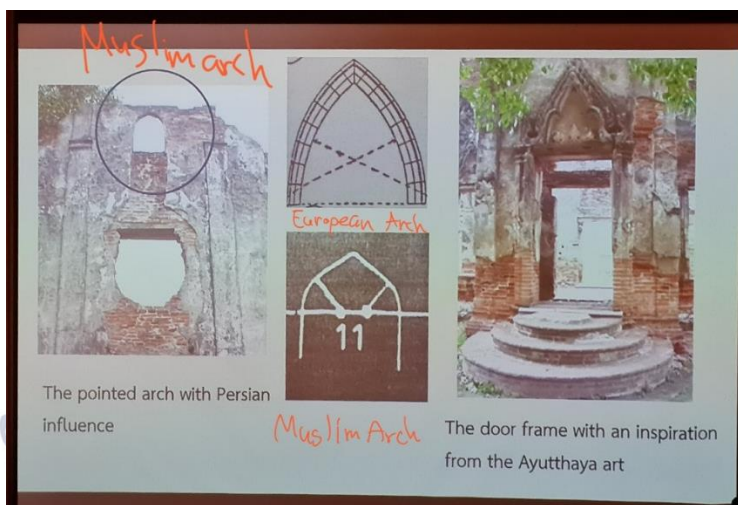


Notre Dame de Lorette Church inside the mansion of Constantine Phaulkon, Lopburi
King Narai's era (the late Ayutthaya period)

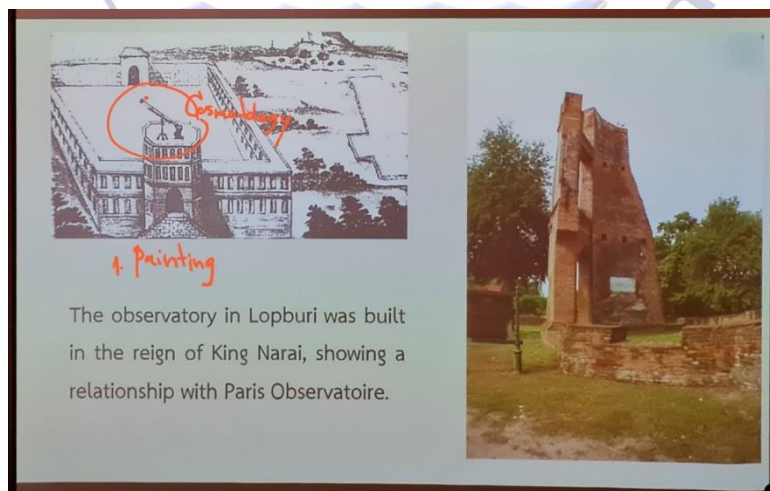
ผังอาคาร รูปแบบโบสถ์ในทเทอดตามเดอลอเร็ตของฝรั่งเศส อยู่ภายในคฤหาสน์ของคอนสแตนติน ฟอลคอน ที่ลพบุรี สมัยสมเด็จพระนารายณ์ (อยุธยาตอนปลาย) [1]



ช่องหน้าต่างรูปกุหลาบ แบบเดียวกับที่ฝรั่งเศส [1]



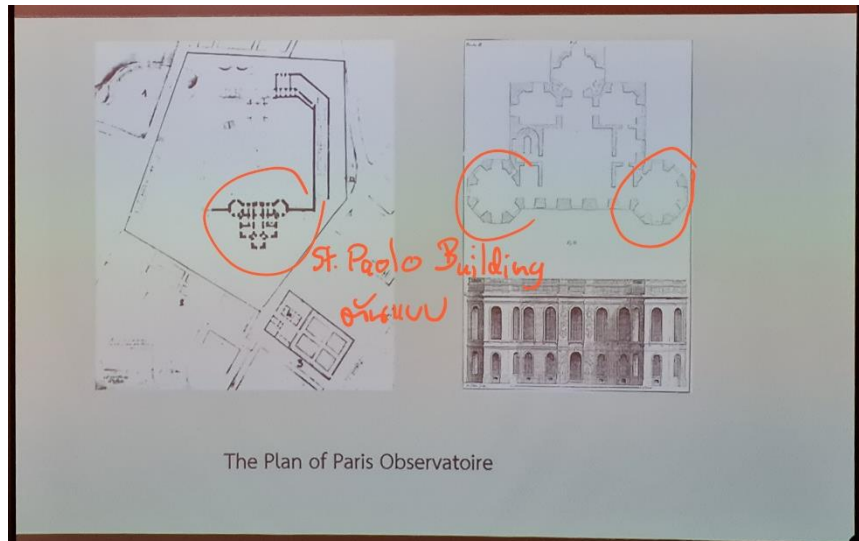
วงโค้งแหลมได้รับอิทธิพลจากศิลปะเปอร์เซีย และกรอบประตูได้แรงบันดาลใจจากศิลปะอยุธยา [1]



หอดูดาวที่ลพบุรี ถูกสร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ แสดงถึงความเชื่อมโยงกับหอดูดาวที่ปารีส [1]

4) สมัยที่ 4 อายุรวม 50 ปี เช่นเดียวกับกลางพุทธศตวรรษที่ 23 ไปจนถึงเสียกรุง โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระเจ้าบรมโกศในปลายพุทธศตวรรษที่ 23 ได้ทรงบูรณะวัดเก่าเป็นจำนวนมาก พบเครื่องลายรดน้ำ (บางชิ้นเชื่อว่าสร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์) ประตุมุก ไม้สลัก เป็นต้น

10. ศิลปะรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่สร้างกรุงเทพมหานคร ต้นพุทธศตวรรษที่ 24 ลงมาถึงสมัยปัจจุบัน ระหว่างรัชกาลที่ 1-3 มีความพยายามเลียนแบบศิลปะอยุธยาตอนปลายทุกประการ สมัยรัชกาลที่ 3 ติดต่อกำขายกับจีนมาก จึงมีการเลียนแบบศิลปะจีน ในสมัยรัชกาลที่ 4 ติดต่อกับประเทศทางตะวันตก จึงมีการเลียนแบบศิลปะตะวันตก ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้กล่าวว่าศิลปะรัตนโกสินทร์คือศิลปะแบบผสม (eclectic)



แผนผังหอดูดาวปารีส อาคารเซนต์เปาโล [1] รูปแบบคล้ายคลึงกับการสร้างป้อมปราการหลายแห่งจวบจนสมัยรัตนโกสินทร์

การอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล [2] มีความเห็นว่า เนื่องจากโบราณสถานในประเทศไทยมีจำนวนมาก อายุร่วม 1,300 ปีมาแล้ว จึงเห็นควรเลือกอนุรักษ์เฉพาะโบราณสถานที่มีความสำคัญจริงๆทั้งในด้านศิลปะ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ฯลฯ โดยการเลือกนั้นอาจตั้งเป็นคณะกรรมการภายนอกเข้ามาร่วมด้วยก็ได้

การอนุรักษ์พึงกระทำโดยวิธีสมัยใหม่ เช่น Anastylis ซึ่งกรมศิลปากรได้กระทำแล้วที่ปราสาทหินพิมาย ส่วนปัญหาการรักษาโบราณสถานซึ่งมีจำนวนมากและกรมศิลปากรไม่มีเงินจ้างผู้มาเฝ้า เห็นควรทำแผนผัง นำโบราณวัตถุที่สำคัญมาเก็บและถ่ายรูปไว้ กรมศิลปากรสมควรที่จะร่วมมือกับผู้ที่อยู่ในท้องถิ่นเช่น วิทยาลัยครูและมหาวิทยาลัยตามต่างจังหวัดในการดูแลรักษา

เห็นสมควรนำงบประมาณไปพัฒนาโบราณสถานดั้งเดิมที่มีอยู่ให้เหมาะสม สามารถเข้าชมได้มากกว่า การจะไปรื้อฟื้นของเก่าเพื่อสร้างขึ้นใหม่ เช่น ควรปรับปรุงตึกต่างๆที่ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกตั้งแต่แรกภายในพระราชฐานชั้นใน ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งวันหนึ่งอาจจะเปิดให้ประชาชนเข้าไปชม หรือพระนครคีรีที่รัชกาลที่ 4 ทรงสร้างบนยอดเขามไศสวรรย์ หรือเขาวัง จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

รายการอ้างอิง

[1] Achirat Chaiyapotpanit, East meets West [Slides], In **International symposium Art and Culture in Asia**, Bangkok: Silpakorn University, August 5, 2023.

[2] สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า. “โบราณวัตถุสถานสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทยและการอนุรักษ์”
ศิลปวัฒนธรรม 6, 11 (ก.ย.2528): 66-76.

